

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776(E) | SJIF 2023: 6.907

Maxmudov Jasur

Samarqand shahar 59-son "Nurli maskan" IDTM boshlang'ich sinf o'qituvchisi, Elektron pochta: jasur1989@gmail.com tel:998979295251

RESPUBLIKAMIZDA "NURLI MASKAN" TIZIMLARINI SHAKLLANTIRISH, ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN O'QUVCHILARNI O'QITISHNING YANGICHA USULLARI

Annotatsiya: Ushbu maqolada "Nurli maskan" tizimlarini shakllantirish, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarni o'qitishning yangicha usullari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'z: Nurli maskan, alohida ta'lim ehtiyojlari, inklyuziv madaniyat, inklyuziv ta'lim, kompetentlik, pedagog.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"ni tasdiqlash to'g'risidagi PF-5772-son farmoniga muvofiq O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish, alohida ta'limga ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim tarbiya berish tizimini takomillashtirish hamda ularga ko'rsatilayotgan ta'lim xizmatlari sifatini yanada yaxshilash maqsadida 2020-2025-yillarda xalq ta'limini tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi qabul qilindi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim- tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 13-oktabr PQ-4860-sonli qarori imzolandi. Mazkur qarorda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim tarbiya berishning ustivor vazifalari belgilab berilgan. Chekka hududlardagi imkoniyati cheklangan bolalarni ta'limga jalb etish hamda ularni qo'llab quvvatlash masalalari ilgari surilgan. Shuningdek inklyuziv ta'limni yanada rivojlantirish chora tadbirlari belgilab, har yilga mo'ljallangan yo'l xaritasi ishlab chiqildi. Bu jarayon 2020-2021 o'quv yillaridan boshlab 2025-yilga qadar amalga oshirilib boriladi.

Bu borada Konsepsiya qabul qilindi. Mazkur Konsepsiya avvalo alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarning haq-huquqlarini kafolatlanishini ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan. Shuningdek Konsepsiyada yana qator muhim masalalar ilgari suriladi. Jumladan alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar o'qitayotgan ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari shart-sharoitlari va moddiy texnik bazalari yaxshilanishi, o'quvchilar kasbiy mahoratlarini oshirishlari uchun imkoniyatlar yaratilishi, o'quv darsliklar, adabiyotlar yetkazib berilishi, maxsus mutaxassis kadrlar bilan ta'minlash va kasbiy mahoratlarini oshirish kabi muhim masalalar ilgari suriladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev raisligida 2022-yil 5-aprel kuni bo'lib o'tgan yig'ilishda ham inklyuziv ta'limga alohida to'xtalib o'tildi.

Alohida ehtiyoji bo'lgan bolalar uchun 2011-yil 13-sentabrda Vazirlar Mahkamasining 256-sonli qarori qabul qilinib, maxsus ta'lim muassasalari uchun dastur ishlab chiqilgan edi, mazkur hujjat endilikda o'z kuchini yo'qotdi. Alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan jismoniy, aqliy, sensor yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun 2021-yil 12-oktabr kuni Vazirlar Mahkamasining 638-sonli qarori qabul qilindi va nizom ishlab chiqildi. Ushbu nizom jismoniy, aqliy, sensor yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalarning ta'lim olish tizimini takomillashtirishga yo'naltirilgan.

O'zbekiston respublikasining prezidenti Sh.Mirziyoyev 2022-yilning 10-fevral kuni Samarqand shahridagi 59-son ko'zi ojiz bolalarga ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasiga tashrifi chog'ida muassasadagi barcha shart-sharoitlar bilan tanishdi. O'qituvchilar, ota-onalar va o'quvchilarning taklif va mulohazalarini tingladi. Yangi darsliklar brayl alifbosidagi kitoblar bilan to'liq taminlanishi ta'kidlandi. Maxsus kompyuter uskunalari bilan jihozlanishi rejalashtirildi. Mazkur tashrifdan so'ng muassasaning moddiy texnik bazasi to'liq shakllantirildi.

Ko'zi ojiz bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari endilikda prezidentimizning takliflariga binoan "Nurli maskan" deb yuritilmoqda. Yangicha dunyoqarashning shakllanishi, ko'rishda muammosi bo'lgan bolalarga ta'lim- tarbiya berishni zamonaviy usullarini yaratmoqda. Ta'lim muassasasiga berilgan bu yangi nomning zamirida keng ma'no mujassamdir. "Nurli maskan" bejizga emas. U yerda ko'rishda muammosi bo'lgan bolalarning qalablariga nur ato etayotgani, ilm dargohida hayot tasavvurlarini shakllantirayotgani kabi mashaqqatli va muhim vazifalar amalga oshirilmoqda. Qo'llaridan tutub hayotni o'rgatish ana shu barmoqlari bilan borliqni tasavvur qilib anglatish, so'zlar bilan ongiga barcha tasvirlarni chizib berishadi.

Ta'lim jarayonini yaxshi yo'lga qo'yish uchun o'qituvchi yaxshi ijodkor, faylasuf kerak bo'lsa ixtirochi bo'lmog'i zarur. Zero yangi innovatsion g'oyalarni kreativlik bilan tadbiiq etishi zarurdir. Koppina darsliklar, qo'llanmalar ko'rgazmali asosidadir. Shu sababli o'qituvchidan yuqori mahorat talab etiladi. O'quvchilarga ana shu ko'rsatmali mavzularni aniq tushuntirish tasavvurlarida shakllantirish ma'suliyati yotadi.

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan, ko'rishda muammosi bo'lgan o'quvchilarni o'qitishda darslik va adabiyotlarning yetishmaslik muammolari bosqichma - bosqich hal etilmoqda. Bildirilgan taklif va mulohazalarni inobatga olib yangi darsliklar o'quv adabiyotlari va qo'llanmalar tartib asosida maxsus yozuv Brayl alifbosida barcha "Nurli maskan" ta'lim muassasalariga yetkazib berilmoqda. Shuningdek endilikda

muassasaning oʻzida ham bosmaxona tashkil etilib kichik hajmdagi qoʻshimcha kitob va maxsus qoʻllanmalar chop etilmoqda. Hozirda darsliklarning aksariyati rasmlar asosida koʻrgazmalilik shaklida boʻlib, koʻrishda muammosi boʻlgan oʻquvchilar uchun jiddiy muammo edi. Dars jarayonlarida bu vaziyatda murakkabliklar yuzaga kelar edi. Bu muammolar ham birin-ketin hal etilib, boʻrtma shakldagi rasmlari va video, avdio darsliklari yaratilmoqda.

Bugungi kunda taʼlim jarayonida yurtimizda katta oʻzgarishlar boʻlib oʻtmoqda. Xarqaro tajribalar asosida oʻzaro hamkorlik yoʻlga qoʻyilmoqda. Taʼlim rivojlangan mamlakatlarning ilgʻor pedagogik texnologiyalari va ish tajribalari oʻrganilmoqda. Shu asosida taʼlimning yangi bosqichiga qadam tashlayapmiz. Zamonaviy darsliklarning chop etilishi rangbarang koʻrinishlarda boʻlib, bu oʻquvchining tafakkurini, oʻquvchilarni oʻzaro hamkorlikka, bir-birlari bilan yaxshi muloqotga kirishishi, kreativ fikrlash qobiliyatini oshiradi. Mustaqil fikirlashlarini shakllantiradi.

Imkoniyati cheklangan oʻquvchilarni kasbga tayorlash masalasi inklyuziv taʼlimni rivojlantirish konsepsiyasida alohida takidlanadi. Oʻquvchilarning qobiliyatlarini aniqlash, ular bilan zarur mashgʻulotlar tashkil etish kabi ishlar bugungi kunda jadal yoʻlga qoʻyilmoqda. Ularning qobiliyatlari boʻyicha ishlar tashkil qilib borilishi koʻzda tutilgan.

Inklyuziv taʼlim va inklyuziv ijtimoiylashuv masalalarida ham qator ishlarni amalga oshirish lozimdir. Bugungi kunda koʻrishda muammosi boʻlgan oʻquvchilar maktabni tamomlab akademik litsey va kasb hunar kollejarida va oliy oʻquv yurtlarida sogʻlom bolalar bilan tahsil olib kelmoqda. Turli sohalarda ish faoliyatlarini olib borishmoqda.

Inklyuziv taʼlim xalqaro miqyosida dolzarb boʻlib, muhim ahamiyat kasb etmoqda. Imkoniyati cheklangan bolalarni qamrab olgan holda jamiyatning teng aʼzosi sifatida koʻrgan holda taʼlim berish masalalari amalga oshirilmoqda. Xalqaro bolalar huquqlarini himoya qiluvchi tashkilotlar YUNESEF tashkiloti bilan hamkorlikda bu borada koʻplab, samarali ishlar amalga oshirmoqda, ammo bu borada rivojlangan mamlakatlarda ham qator muammolar mavjud ekanligi sir emas.

Inklyuziv madaniyat bu- imkoniyati cheklangan, jismoniy kamchiligi boʻlgan keyingi paytda takidlanadigan (nogironligi boʻlgan shaxslar) bilan boshqa sogʻlom kishilarning u yoki bu munosabatlarga kirishishi, teng munosabatda boʻlishi, kamsitishlardan va imkoniyatlarning farqli tomonlarini sezdirishdan holiligi tushuniladi.

Bugungi kunda yurtimizning turli hududlarida ayniqsa chekka hududlarida diskriminatsiya va inklyuziv madaniyatni shakllantirishni keng yoʻlga qoʻyish zarurdir, nafaqat taʼlim muassasalarida balki imkoniyati cheklangan bolaning oʻzi tugʻilgan oilasida bunday muammolarning borligiga oʻtkazilgan tadqiqotlarimiz, soʻrovnomalar va ota-onalar bilan suhbatlarimiz orqali guvohi boʻlganmiz. Birga yashaydigan oiladagi sogʻlom boʻlgan boshqa oila aʼzolarining jismoniy kamchiligi (nogironligi boʻlgan shaxsga) bor bolaga nisbatan munosabati toʻgʻri yoʻlga qoʻyilmaganligini koʻrishimiz mumkin. Uning akasi, ukasi yoki opa-singlisining hatti-harakatlari inklyuziv madaniyatga zid boʻlganligi oqibatida bolada ruhiy tushkunlik psixologik-depressiya holatlarini keltirib chiqaradi.

Turli imkoniyati cheklangan bolalar bilan so'rovnomalar o'tkazganimizda, suhbat jarayonlarida bolaning yolg'izlanib qolganligi, tushkin ahvolda qolib ketganligini va bunga oilaviy muhitning ta'siri katta bo'lganligini tushunib yetdik. Mazkur bolalarni imkoniyati cheklangan maxsus ta'lim muassasalariga jalb etib, keyingi holat bilan solishtirilganda ruhiy holatidagi ijobiy o'zgarishlarni kuzatdik. Maxsus ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan o'quvchilar o'zi kabi tengdoshlari oldida o'zlarini erkin his qilgan holda kamsitishlarsiz, o'z nuqsonlaridan uyalmasdan, ko'tarinki ruhiy holatlarda ta'lim olib kelmoqda.

Dastlab farzandini o'zi yashaydigan umumta'lim maktabiga qo'yib, keyinchalik afsuslangan holda maxsus ta'lim muassasasiga olib kelib, farzandidagi boshqa bir kasallikni ya'ni ikkilamchi kasallikni paydo qilib qo'yganligini, nafaqat ta'limdan balki fikrlash va dunyoqarashini ham butunlay past ahvolga kelib qolganligining guvohi bo'ldik.

Bunga ko'zi ojizlar yoki zaif ko'ruvchi ta'lim muassasalarini kabi boshqa maxsus ta'lim muassasalarini ham misol qilish mumkin. Aqliy va ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan tayanch maktablarni, eshitishi va tilida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida ham shu va shunga o'xshash holatlarga guvoh bo'lamiz.

Endi tasavvur qilaylik, 7-8 yosh atrofidagi bola... imkoniyati cheklangan. Ko'rishda nuqsoni bor yoki sensor harakatlari buzulgan, aqliy rivojlanishda muammosi bor, gapirishda va eshitishda nuqsoni bo'lgan bolaga shu yoshdagi sog'lom bo'lgan tengdoshlarining munosabati qanday qiladi? Ijobiy bo'lishi mushkul. To'g'ri ular hali bola. Inklyuziv madaniyat ularda hali tarkib topmagan. Lekin shuni ham ta'kidlash joizki, kasb hunar kollejlarda, akademik litseylarda, ayniqsa oliy o'quv yurtlarida, o'quv kurslarida inklyuziv madaniyatni ko'rishimiz mumkin. Albatta bu ulkan natija bermoqda.

Demak biz kattalarning vazifamiz yoshlarda inklyuziv madaniyatni shakllantirishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.R.Sh. Shoaxmedova "Maxsus va iklyuziv ta'lim" Toshkent – 2011
- 2.G.Berdiyeva. A.Shomaxmudova "Imkoniyati cheklangan bolalarni iklyuziv ta'limda o'qitish usullari" metodik qo'llanmasi. Toshkent – 2015
- 3.R.M. P o'latova "Maxsus pedagogika" Toshkent – 2018
- 4.Lex.uz
- 5.Arxiv.uz